

Prof. dr hab. Mieczysław Adamowicz

Mgr inż. Anna Nowak

Katedra Ekonomiki i Organizacji Agrobiznesu Akademii Rolniczej w Lublinie

Szkoły wiejskie w kontekście kreowania kapitału ludzkiego

POJĘCIE KAPITAŁU LUDZKIEGO

Według Domańskiego, kapitał ludzki to „zasób, który jest źródłem przyszłej satysfakcji, zarobków czy też ogólnie usług o jakiejś wartości” oraz „zasób wiedzy, umiejętności, zdrowia, energii witalnej zawartej w społeczeństwie; zasób ten jest dany przez genetyczne cechy danej populacji raz na zawsze, ale można go powiększać drogą inwestycji zwanych inwestycjami w człowieka: w ludzi, w kapitał ludzki, w ludzkie życie”¹.

H. Hemmer definiuje kapitał ludzki jako „...wszystkie ludzkie uzdolnienia, które w ciągu produkcji tworzone są i dlatego przedstawiają wytwórcze uzdolnienia. Jeżeli chodzi o pomnożenie wiedzy, możliwości i zdolności ludzi w społeczeństwie, to można mówić o rozwoju ludzkich zasobów względnie o procesie tworzenia kapitału ludzkiego”. Istniejący stan kapitału ludzkiego kraju czy regionu jest więc wynikiem tego rodzaju rozwoju ludzkich zasobów, który obejmuje²:

- stan kształcenia i wykształcenia siły roboczej;
- przedsiębiorczy, administracyjno-techniczny i planistyczny potencjał danego kraju (regionu).

J. Wilkin uważa, że głównym elementem „kapitału ludzkiego”, najważniejszego czynnika rozwoju gospodarczego i cywilizacyjnego każdego kraju i regionu jest wykształcenie³.

S. Tsuru, a za nim D. Kołodziejczyk piszą, że „najcenniejszym zasobem, jaki posiada każdy kraj, jest jego ludność, środek i cel postępu gospodarczego”⁴.

¹ S. R. Domański, *Kapitał ludzki i wzrost gospodarczy*, PWN, Warszawa 1993, s. 19.

² M. Proniewski, *Rola kapitału ludzkiego w ekonomice regionu*, [w:] *Gospodarka przestrzenna*, tom II, *Ekonomika regionu*, pod red. L. Kupca, Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 1999, s. 94–95.

³ J. Wilkin, *Bariery edukacyjne i informatyczne*, [w:] Kłodziński M., Wilkin J., *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce*, FAPA, Warszawa 1998.

⁴ D. Kołodziejczyk, *Czynnik ludzki w rozwoju obszarów wiejskich*, IERiGŻ, Warszawa 1999, s. 8.

Jeden z raportów Banku Światowego stwierdza, że źródłem dwóch trzecich bogactwa narodów jest kapitał ludzki i kapitał społeczny⁵. Kapitał społeczny definiowany jest jako normy, obyczaje, stosunki wzajemne oraz rozwiązania organizacyjne ułatwiające łączenie się ludzi w celu wykonywania wspólnych działań. Natomiast kapitał ludzki to umiejętności i wiedza służące ogólnym aplikacjom⁶.

Przejsie do gospodarki rynkowej spowodowało wzrost znaczenia kapitału ludzkiego w każdej dziedzinie gospodarki, również w rolnictwie. Rola ta rośnie także z powodu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. Trzeba tu zauważyć, że w Polsce poziom wykształcenia ludności rolniczej jest znacznie niższy w porównaniu z ludnością pozarolniczą. Tymczasem pierwszym czynnikiem zmiany postaw rolników w UE było podnoszenie kwalifikacji zawodowych producentów, realizowane zarówno w systemie kształcenia stacjonarnego, jak i pozaszkolnego⁷.

WYNIKI BADAŃ

Badania przeprowadzone zostały na próbie 621 wiejskich gospodarstw domowych województwa lubelskiego (powiaty: kraśnicki, bialski, tomaszowski, lubartowski). Obejmowały one zarówno gospodarstwa związane z rolnictwem, jak i te, które nie posiadały gospodarstwa rolnego. Pokazują one stan kapitału ludzkiego na obszarach wiejskich województwa lubelskiego oraz znaczenie szkół wiejskich w jego kreowaniu, a tym samym w rozwoju polskiej wsi.

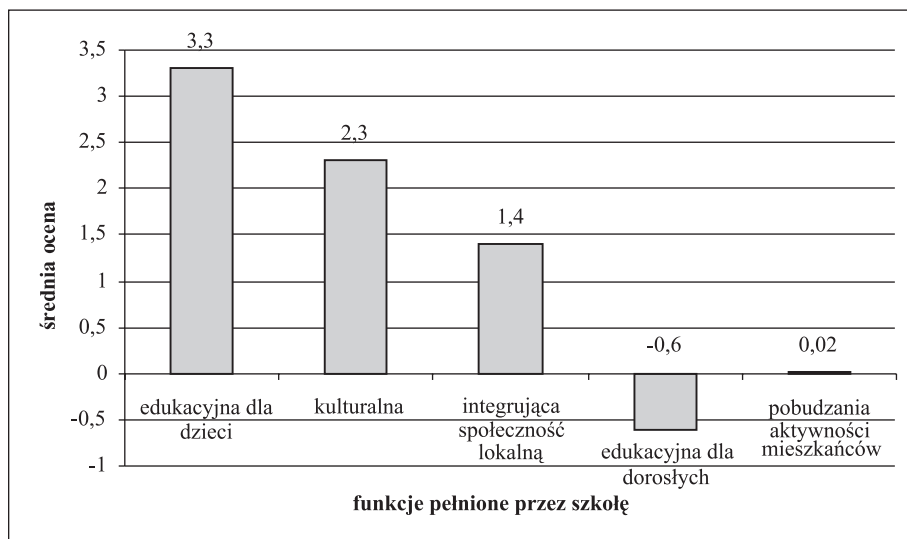
Wyniki badań wskazują na wielofunkcyjność szkół wiejskich oraz na ich ważną rolę w życiu społecznym. Oprócz funkcji edukacyjnych wobec dzieci i młodzieży, pełnią one wiele funkcji pozaedukacyjnych. O ocenę tych funkcji poproszono mieszkańców wsi województwa lubelskiego. Każdą z nich można było ocenić w skali od -5 do 5, gdzie -5 oznaczało, że jest ona spełniana bardzo słabo, a 5 – bardzo dobrze.

Najwyżej oceniono podstawowe zadanie, jakie spełnia szkoła, a więc kształcenie dzieci (średnia ocena 3,3). Wysokie oceny uzyskały dwie funkcje: kulturalna, ze średnią oceną 2,3 oraz integrująca społeczność lokalną z oceną 1,4. Okazało się natomiast, że szkoły nie zajmują się edukacją dorosłych, a więc nie prowadzą szkoleń i kursów, to zadanie oceniono negatywnie ze średnią oceną – 0,8.

⁵ *Monitoring Environmental Progress: A Report on Work in Progress*, Washington D. C. 1995.

⁶ *Encyclopedia of Political Economy*, Routledge 1999, s. 66.

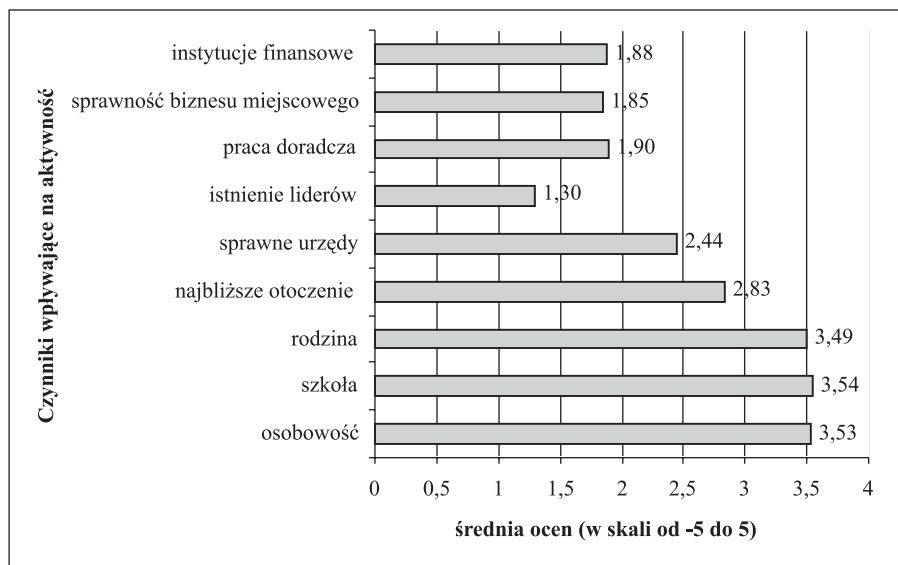
⁷ B. M. Wawrzyniak, *Luka edukacyjna barierą procesu integracji polskiej wsi i rolnictwa z Unią Europejską*, „Wieś i Rolnictwo” 2001, nr 3.

Wykres 1. Funkcje pełnione przez szkoły wiejskie.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań.

Powiązania wiejskich gospodarstw domowych ze szkołami nie ograniczają się tylko do spełniania omówionych funkcji. Ich działanie jest znacznie szersze, ponieważ wpływają również na postawy mieszkańców, kształtują ich aktywność.

Wykres 2. Czynniki wpływające na aktywność jednostki.

Źródło: Opracowanie własne.

Ankietowani poproszeni o ocenę czynników wpływających na aktywność jednostki zdecydowanie najwyżej ocenili szkołę. W skali od -5 do 5 szkoła uzyskała ocenę średnią 3,54, a więc zdecydowanie wyższą niż najbliższe otoczenie, sprawne urzędy czy praca doradca.

Nie można nie dostrzec roli szkół wiejskich jako źródła wiedzy mieszkańców obszarów wiejskich. Ankietowani oceniali poszczególne źródła wiedzy pod kątem ich wpływu na stan posiadanej przez nich wiedzy.

Tabela 1

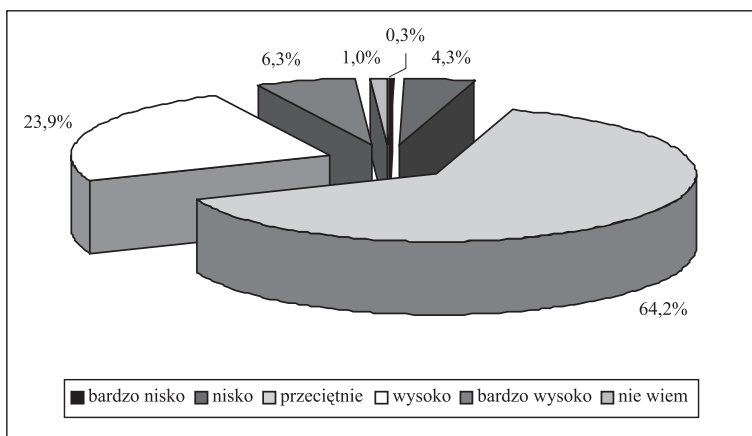
Źródła posiadanej wiedzy

Ocena wpływu	Źródła wiedzy wg % odpowiedzi						
	nauka szkolna	dokształcanie	doświadczenie	samokształcenie	czytanie	sluchanie radia	oglądanie telewizji
bardzo mały	6,6	18,1	2,8	9,7	9,4	12	10,7
mały	11	21,1	3,1	12,1	10,2	15,9	17,4
średni	30,3	26,5	13,1	25,2	32,9	35,7	33,1
duży	34,5	26,3	43,9	37,5	33,9	29,4	28,6
bardzo duży	17,5	8	37,2	15,4	13,6	7	10,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań.

Dominującym źródłem wiedzy ludności zamieszkującej obszary wiejskie jest doświadczenie. Prawie 45% osób uznało to źródło jako ważne i więcej niż 35% jako bardzo ważne. Najmniejszy wpływ na stan posiadanej wiedzy miało dokształcanie. Wciąż jeszcze nie przywiązuje się dużej wagi do podnoszenia kwalifikacji i do ciągłego pogłębiania wiedzy i umiejętności. Nauka szkolna oceniona została na wysokim poziomie, choć nie na takim jak by oczekiwano. Poziom ten jest zbliżony do tego, na jaki oceniono oglądanie telewizji. Oznacza to, że nadal jeszcze nie przypisuje się odpowiedniej roli do edukacji szkolnej. Korzystanie z kursów i szkoleń wciąż jeszcze nie jest popularnym sposobem zdobywania wiedzy i umiejętności. Spośród 621 ankietowanych osób, zaledwie 217 przyznało, że sama odpowiadająca osoba, bądź ktoś z członków rodziny korzystał z tego typu kształcenia. Wskazywano tutaj na różne rodzaje kursów i szkoleń, z czego dominowały te z zakresu rolnictwa. Wiele z nich miało miejsce kilka, a nawet kilkanaście lat temu. Dlatego należy sądzić, że obecnie taka forma dokształcania jest jeszcze rzadziej stosowana niż pokazują to wyniki.

Ankietowani proszeni byli o ocenę stanu swojej wiedzy, która jest niezbędną w codziennym życiu. Ponad 64% osób oceniło ją przeciętnie, 23,9% wysoko i zaledwie 4,6% nisko bądź bardzo nisko.

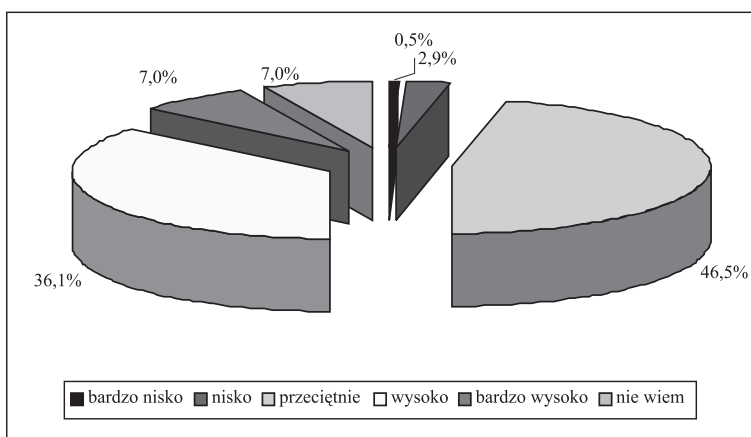

Wykres 3. Ocena stanu wiedzy, która jest niezbędna w codziennym życiu.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań.

Wynika z tego, że 4,6% ankietowanych zdaje sobie sprawę ze zbyt niskiego poziomu posiadanej wiedzy, co jest pozytywnym sygnałem i może budzić nadzieję, że rola wiedzy i wykształcenia w oczach mieszkańców wsi będzie nadal rosła i będzie bodźcem do poprawy swoich kwalifikacji i zdobywania wiedzy.

Nieco wyżej ocenione zostało przez mieszkańców wsi przygotowanie do wykonywanego zawodu. Trzeba jednak zaznaczyć, że ocena nie dotyczyła wyłącznie rolników, ale wszystkich osób zamieszkujących obszary wiejskie, bez względu na miejsce pracy.

Wykres 4. Ocena przygotowania do wykonywanego zawodu.

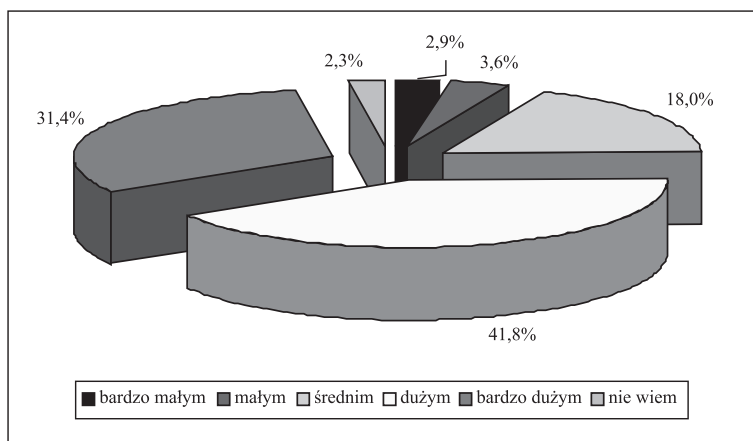
Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań.

Największa liczba osób oceniła swoje przygotowanie do wykonywanego zawodu jako przeciętne, natomiast nieco więcej niż 3% jako niskie lub bardzo niskie. Z kolei 43,1% ankietowanych wskazało na ocenę wysoką lub bardzo wysoką, co stanowi ponad 10% więcej niż w przypadku oceny wiedzy niezbędnej w codziennym życiu.

Te gospodarstwa domowe, które zajmowały się produkcją rolniczą, uznały, że najbardziej niezbędnym rodzajem wiedzy dla rolników jest wiedza ekonomiczna i technologiczna, nieco mniej istotna jest wiedza ogólna, natomiast wciąż jeszcze nie przywiązuje się zbyt dużej wagi do wiedzy marketingowej oraz dotyczącej Unii Europejskiej.

K. Przyszczypkowski zauważa, że kapitał ludzki jako efekt edukacji nie pozostaje bez wpływu na jakość życia człowieka, jego miejsce w strukturze społecznej, ale także ma swoje odniesienie do sprawności ekonomicznej państwa. Jakość kapitału ludzkiego różnicuje także obecność w życiu człowieka stereotypów, uprzedzeń, co jest szczególnie ważne w gospodarce, w której innowacyjność i konkurencyjność stają się podstawowymi cechami⁸.

Potwierdzają to również wyniki badań przeprowadzone wśród wiejskich gospodarstw domowych.

Wykres 5. Stopień, w jakim przyszłe życie człowieka zależy od poziomu wykształcenia.

Źródło: Opracowanie własne.

Ponad 30% mieszkańców uznało, że przyszłe życie człowieka w bardzo dużym, a prawie 42%, że w dużym stopniu zależy od poziomu wykształcenia. Tylko 6,5% spośród ankietowanych określiło ten wpływ jako mały lub bardzo mały.

⁸ K. Przyszczypkowski, *Partnerstwo edukacyjne jako forma kapitału społecznego w gospodarce opartej na wiedzy*, [w:] *Edukacja jutra*, pod red. W. Kojsa, E. Piotrowskiego, T. M. Zimnego, VIII Tatrzańskie Seminarium Naukowe, Częstochowa 2002, s. 133.

PODSUMOWANIE

Podsumowując należy stwierdzić, że szkoły funkcjonujące na obszarach wiejskich, a więc głównie szkoły podstawowe i gimnazja, spełniają wiele ważnych funkcji w rozwoju polskiej wsi. Jedną z tych funkcji jest kreowanie kapitału ludzkiego poprzez oddziaływanie na postawy i aktywność mieszkańców, wzbogacanie w wiedzę i integrowanie społeczności lokalnej.

Przejęcie szkół przez jednostki samorządu terytorialnego zwiększa możliwości poprawy jakości kapitału ludzkiego. Jedną z takich możliwości jest chociażby prowadzenie szkoleń dla dorosłych mieszkańców czy wprowadzanie dodatkowych programów nauczania w szkołach np. przedsiębiorczości. Próby takich działań można zaobserwować w niektórych szkołach województwa lubelskiego, co budzi nadzieję, że ich wpływ na przemiany wsi będzie wzrastał, podobnie jak zaangażowanie mieszkańców wsi w sprawy lokalne. Jest to warunek przyspieszenia zmian i rozwoju obszarów wiejskich.

LITERATURA

- Domański S. R., *Kapitał ludzki i wzrost gospodarczy*, PWN, Warszawa 1993.
- Encyclopedia of Political Economy*, Routledge 1999.
- Kołodziejczyk D., *Czynnik ludzki w rozwoju obszarów wiejskich*, IERiGŻ, Warszawa 1999.
- Monitoring Environmental Progress: A Report on Work in Progress*, Washington D. C. 1995.
- Proniewski M., *Rola kapitału ludzkiego w ekonomice regionu*, [w:] *Gospodarka przestrzenna*, tom II, *Ekonomika regionu*, pod red. L. Kupca, Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 1999.
- Przyszczykowski K., *Partnerstwo edukacyjne jako forma kapitału społecznego w gospodarce opartej na wiedzy*, [w:] *Edukacja jutra*, pod red. W. Kojsa, E. Piotrowskiego, T. M. Zimnego, VIII Tatrzańskie Seminarium Naukowe, Częstochowa 2002.
- Wawrzyniak B. M., *Luka edukacyjna barierą procesu integracji polskiej wsi i rolnictwa z Unią Europejską*, „Wieś i Rolnictwo” 2001, nr 3.
- Wilkin J., *Barьеры edukacyjne i informatyczne*, [w:] Kłodziński M., Wilkin J., *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce*, FAPA, Warszawa 1998.

Country Schools in the Context of Human Capital Creating

Summary

Transition to market economy and UE accession made human capital to become of greater importance also at rural areas characterizing with low educational level of inhabitants. Human capital quality improvement is necessary condition for Polish agriculture to develop. Country schools have a very important role to play in human capital creating. They are important knowledge source, place of cultural events, they influence people activity what integrate local society. Survey carried in Lublin region – the sample of 621 rural households shows the great significance of both knowledge and education for Polish rural population. The majority of schools situated at rural areas are governed by self-government units what increases communes impact on functions realized by schools.